АНОТАЦІЯ

Куницький Є. В. Інститут примирення сторін у цивільному процесі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням інституту примирення сторін у цивільному процесі України.

Визначено загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження примирення сторін у цивільному процесі України. У відповідному контексті проаналізовано стан наукової розробки проблеми примирення сторін у цивільному процесі, наведено методологію проведення дослідження, простежено еволюцію правового регулювання примирення сторін у цивільному процесі України та деяких інших державах.

Встановлено, що етапами еволюції правового регулювання примирення сторін у цивільному процесі України є:

а) зародження інституту примирення сторін за часів Київської Русі та при перебуванні територій України під владою інших держав, характерною особливістю якого стала законодавча регламентація єдиної процесуальної форми примирення сторін – мирової угоди (XI ст. – початок XX ст.);

б) правове регулювання примирення сторін нормами радянського цивільного процесуального законодавства, що супроводжувалося регламентацією підстав та процесуального порядку примирення сторін у трьох процесуальних формах: мирової угоди, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем (1917 р. – 2004 р.);

в) закріплення інституту примирення сторін у нормах цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого стала

законодавча регламентація окремого етапу цивільного судочинства – досудового врегулювання спору за участю судді, а також законодавче регулювання порядку виконання мирової угоди (2004 р. – до теперішнього часу).

Надано загальну характеристику інституту примирення сторін у цивільному процесі України.

Визначено, що примирення сторін у цивільному процесі слід розглядати у трьох ракурсах:

а) як правовий інститут, тобто систему норм цивільного процесуального права, які регулюють цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку із ініціативою сторін (сторони) у визначеній законом процесуальній формі припинити провадження у справі на підставі взаємних або односторонніх поступок;

б) як правову категорію, а саме спосіб врегулювання спору, що має визначену законом процесуальну форму і опосередковується спрямованістю волевиявлення однієї або обох сторін на врегулювання спору на підставі взаємних або односторонніх поступок;

в) як процес, що складається із цивільних процесуальних правовідносин, спрямованих на урегулювання приватно-правового спору під час розгляду і вирішення цивільної справи із припиненням у ній провадження.

Обґрунтовано, що передумовами примирення сторін у цивільному процесі є: а) наявність добровільної згоди на примирення, під якою розуміється волевиявлення сторони (сторін) щодо врегулювання спору, одним із правових наслідків якого є припинення провадження у справі; б) дотримання визначеного законом процесуального порядку примирення (процесуальної форми).

Визначено, що згода сторони щодо врегулювання спору повинна відповідати певним вимогам, а саме:

а) має бути безумовною. При цьому згоду на примирення під час судового процесу слід відрізняти від умов примирення сторін, які можуть міститися, наприклад, у мировій угоді. Умови примирення можуть

передбачати здійснення взаємних поступок сторонами, водночас, згода сторін (сторони) щодо врегулювання спору у процесуальному аспекті таких умов містити не може;

б) має бути виражена у визначеній законом процесуальній формі, яка різниться залежно від форми, в якій буде відбуватися примирення сторін у цивільному процесі.

Проведено класифікацію згоди сторін на примирення залежно від процесуальної форми на:

а) взаємну згоду – волевиявлення обох сторін щодо врегулювання спору, одним із правових наслідків якого є припинення провадження у справі. Взаємна згода сторін є невід'ємним елементом примирення у формі мирової угоди;

б) односторонню згоду – волевиявлення однієї сторони щодо врегулювання спору, одним із правових наслідків якого є припинення провадження у справі. Одностороння згода сторони є достатньою для врегулювання спору у таких процесуальних формах: відмова від позову, заяви, скарги; визнання позову, скарги; відкликання заяви (скарги), подання заяви про залишення позовної заяви без розгляду.

Досліджено процесуальні форми примирення сторін у цивільному процесі України.

Встановлено, що примирення сторін може відбуватися у чотирьох процесуальних формах: мирової угоди; відмови від позову, заяви (скарги); визнання позову, скарги; відкликання заяви (скарги) або залишення позовної заяви без розгляду з ініціативи позивача.

Встановлено, що мировою угодою є домовленість між сторонами щодо врегулювання спору на підставі взаємних поступок, отже, за своєю юридичною природою мирова угода є правочином, тобто договором. Відтак, оскільки зобов'язання є похідним результатом, який виникає на підставі правочину (у т.ч. договору), мирова угода не є зобов'язанням. Хоча мирову угоду можна розглядати і як спосіб припинення спору, адже її укладення припиняє спір.

Дістали подальшого розвитку розуміння відмови позивача від позову як односторонньої розпорядницької процесуальної дії позивача, яка характеризується безумовною відмовою від судового захисту свого суб'єктивного права, свободи чи інтересу і спрямована на припинення провадження у справі, та визнання позову, яке слід розглядати як односторонню розпорядницьку процесуальну дію відповідача, яка виявляється у його безумовній згоді із пред'явленими матеріально-правовими вимогами позивача і спрямована на припинення провадження у справі.

Удосконалено визначення відкликання позовної заяви, яким є одностороння процесуальна розпорядницька дія позивача, спрямована на відмову від продовження судового процесу, яка не виключає можливості повторного звернення до суду за захистом тотожної позовної вимоги;

Доопрацьовано наукову позицію щодо співвідношення відкликання позовної заяви та відмови позивача від позову. При цьому встановлено, що у випадку відкликання позовної заяви особа не позбавляється права повторно звернутися до суду для захисту своїх прав, свобод чи інтересів, на відміну від відмови від позову, внаслідок закриття провадження у справі на підставі якої унеможливлюється повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Доведено, що залишення позову без розгляду спрямоване на закінчення розгляду цивільної справи без ухвалення рішення суду у зв'язку з наявністю визначених законом підстав, які перешкоджають подальшому розгляду справи і потенційно можуть бути усунені в майбутньому. При цьому подання заяви про залишення позову без розгляду може бути не тільки процесуальною формою примирення сторін, але й, водночас, способом зловживання позивачем своїми процесуальними правами. Тому з метою недопущення подібних ситуацій доцільним видається застосування судом правових норм, що регламентують неприпустимість зловживання процесуальними правами – ст. 44 ЦПК України.

Обґрунтовано, що відкликання апеляційної, касаційної скарг, відмову

від таких скарг, а також від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами можна розглядати як процесуальні форми примирення у цивільному процесі тільки за умови подання указаних заяв, скарг однією із сторін цивільної справи.

Додатково аргументовано положення щодо взаємозв'язку між процесуальною формою примирення сторін та стадією цивільного судочинства, внаслідок чого визначено процесуальні форми, в яких допускається примирення сторін, для кожної стадії цивільного судочинства.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального та сімейного законодавства України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій і висновків: – у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень питань примирення сторін у галузі цивільного процесуального права; – у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України; – у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ; – в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право та процес», «Актуальні проблеми захисту цивільних прав та інтересів», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних спорів» і «Сучасні аспекти цивільного права та процесу», при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з указаних дисциплін.

Ключові слова: примирення сторін, сторони у цивільному процесі, позивач, відповідач, мирова угода, відмова від позову, визнання позову, відкликання заяви, залишення заяви без розгляду.

SUMMARY

Kunytskyi Ye. V. The institution of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine. – Qualifying paper published as manuscript.

Dissertation for a PhD in the specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, the Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The Dissertation is a complex scientific research of the institution of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine.

The general theoretical and methodological bases for the research of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine have been defined. The state of scientific development of the problem of reconciliation of the parties to the Civil Procedure in the relevant context has been analyzed, the methodology of the study has been provided, and the evolution of legal regulation of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine and some other States has been traced.

It has been established that the stages of evolution of legal regulation of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine are:

a) the emergence of the institution of reconciliation of the parties at times of the Kiev Rus and during the stay of Ukraine under the authority of other countries, of which legislative regulation of the single procedural form of conciliation – a settlement agreement – is a characteristic feature (11th century – the beginning of the 20th century);

b) legal regulation of the reconciliation of the parties by the norms of the Soviet civil procedural legislation, which was accompanied by the regulation of the grounds and procedural order of reconciliation of the parties in three procedural forms: settlement, withdrawal of the plaintiff, admission of the claim by the defendant (1917 – 2004);

c) consolidation of the institution of reconciliation of the parties by the

norms of civil procedural legislation of Ukraine, the feature of which is the legislative regulation of the separate stage of civil proceedings – pre-trial settlement involving a judge, legislative regulation of the procedure for the execution of a settlement agreement (2004 – to date).

The general characteristic of the institution of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine has been provided.

It has been proved that the reconciliation of the parties to the Civil Procedure should be considered from three angles:

a) as the legal institution, i.e. the system of norms of Civil Procedure Law, which regulate civil procedural legal relations arising in the connection with the initiative of the parties in the form determined by law of the procedure to terminate proceedings on the basis of mutual or unilateral assignments;

b) as the legal category, namely the method of dispute settlement that has a procedural form determined by law and is mediated by the will of one or both parties to settle the dispute on the basis of mutual or unilateral concessions;

c) as the process consisting of civil procedural legal relations aimed at resolving a private-law dispute during the consideration and resolution of a civil case with discontinuance of proceedings.

It has been substantiated that the prerequisites for reconciliation of the parties to the Civil Procedure are: a) the presence of voluntary consent to reconciliation, which means the will of the party (the parties) to settle the dispute, one of the legal consequences of which is the termination of proceedings; b) observance of the procedural order (procedural form) of reconciliation determined by law.

It has been determined that the consent of the party to settle the dispute should meet certain requirements, namely:

a) it should be unconditional. In this case, the consent to reconciliation during the trial should be distinguished from the conditions of reconciliation between the parties, which may be contained, for example, in the settlement agreement. The conditions of reconciliation may involve mutual concessions by

the parties; at the same time, the consent of the parties to settle the dispute in the procedural aspect cannot contain such terms and conditions;

b) it should be expressed in the procedural form determined by law, which varies according to the form, in which the parties to a civil suit will be reconciled.

The consent of the parties to reconciliation has been classified according to the procedural form for:

a) mutual consent – declaration of the will of both parties to settle the dispute, one of the legal consequences of which is the termination of the proceedings. Mutual consent of the parties is an integral element of reconciliation in the form of settlement agreement;

b) unilateral consent – the expression of the will of one party to settle the dispute, one of the legal consequences of which is the termination of the proceedings. The unilateral consent of the party is sufficient to settle the dispute in the following procedural forms: dismissal of a claim, application, complaint; recognition of a claim, complaint; withdrawal of a complaint (complaint); application for leave to sue.

The procedural forms of reconciliation of the parties to the Civil Procedure of Ukraine have been studied.

It has been established that reconciliation of the parties can take four procedural forms: settlement of the claim; dismissal of the claim; recognition of the claim; and recognition of the complaint; withdrawal of the application(s) or abandonment of the claim without consideration on the initiative of the plaintiff.

It has been established that the settlement agreement is the agreement between the parties to settle a dispute on the basis of mutual concessions; therefore, the settlement agreement is the transaction, i.e. the contract by its legal nature. Since an obligation is a derivative result arising from a transaction (including contract), the settlement agreement is not an obligation. Although it can be considered as the way to end the dispute, because its conclusion puts an end to the dispute.

The plaintiff's waiver of the claim as the unilateral administrative procedural action of the plaintiff, which is characterized by the unconditional waiver of

judicial protection of his (her) subjective right, freedom or interest and is aimed at terminating the proceedings and recognition of the claim that should be considered as the unilateral administrative procedural action of the defendant, which is manifested in his (her) unconditional agreement with the material and legal requirements of the plaintiff and is aimed at terminating the proceedings.

The definition of the withdrawal of the statement of the claim has been improved; it is the unilateral procedural administrative action of the plaintiff, aiming at refraining from continuing the judicial process, which does not exclude the possibility of a new application to the court for the protection of an identical claim.

The scientific view on the relationship between withdrawal of the statement of claim and withdrawal of the claimant has been substantiated. It has been established that in the event of a statement of claim being withdrawn, the applicant is not deprived of the right to reapply to the court to protect his (her) rights, freedoms or interests, as opposed to a waiver resulting from the closure of proceedings, on the basis of which the further recourse to the court in dispute between the same the parties, the same subject matter and on the same grounds is prohibited.

It has been proven that dropping the suit is aimed at completion of civil proceedings without court decision due to the existence of statutory grounds that prevent further consideration of the case and could potentially be eliminated in the future. At the same time, filing an application to drop the suit can be not only a procedural form of reconciliation of the parties, but also a way for the plaintiff to abuse his (her) procedural rights. Therefore, it is advisable for the court to apply the legal rules concerning the inadmissibility of abuse of procedural rights (Art. 44 of the Civil Procedure Code of Ukraine of Ukraine) in order to prevent such situations.

It has been substantiated that withdrawal of appeals and cassation appeals and the withdrawal of such appeals, as well as applications for judicial review of newly discovered or exceptional cases can be considered as procedural forms of reconciliation in civil proceedings subject to the submission of such applications or complaints by one of the parties to the civil case.

Besides, the provisions on the relationship between the procedural form of

reconciliation of the parties and the stage of civil proceedings have been argued, as a result of which procedural forms have been established, in which conciliation between the parties is permitted.

Based on the above provisions, a number of proposals to optimize the civil procedural and family legislation of Ukraine have been developed.

The practical significance of the obtained results consists in the use and possibility of the use of the developed proposals and conclusions: in research work – in the course of carrying out further scientific research of the issues of reconciliation of the parties in the area of civil procedure law; in law-making activity – in the course of improving the civil procedure legislation of Ukraine; in law-enforcement activity – during the consideration and resolution of civil cases; in the educational process – when teaching the academic disciplines «Civil Law and Procedure», «Current issues of protection of civil rights and interests», «Features of certain categories of civil disputes» and «Modern aspects of Civil Law and Procedure», when preparing teaching materials and teaching aids in these disciplines.

Key words: reconciliation of the parties, the parties to civil proceedings, plaintiff, defendant, settlement agreement, abandonment of the claim, recognition of the claim, withdrawal of the application, dropping the suit.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Куницький Є. В. Еволюція правового регулювання інституту примирення сторін у цивільному процесі України. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2020. № 2. С. 54–59.

2. Куницький Є. В. Застосування процедури примирення сторін під час провадження у справі у суді першої інстанції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 1. С. 53–58.

3. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 68–74.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського союзу, і прирівняні до них:

4. Kunitsky Ye. General conditions for conciliation of the parties in civil process/Загальні умови примирення сторін у цивільному процесі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3 (Vol. 1). С. 233–238.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Куницький Є. В. Мирова угода у цивільному процесі. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 28 лютого 2019 р.). Одеса: ОДУВС, 2019. С. 44–45.

6. Куницький Є. В. Врегулювання спору за участю судді у цивільному процесі України. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)*: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 21 березня 2019 р.). К.: НАВС, 2019. С. 79–81.

7. Куницький Є. В. Визнання позову як процесуальна форма примирення сторін у цивільному процесі. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 28 лютого 2020 р.). Одеса: ОДУВС, 2020. С. 87–88.

8. Куницький Є. В. Відмова від позову як процесуальна форма примирення сторін у цивільному процесі. *Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря)*: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 26 березня 2020 р.). К.: НАВС, 2020. С. 60–62.